

РОЗВИНУТИЙ ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

В статті проаналізовано деякі теоретичні концепції та моделі емоційного інтелекту особистості, розкрито сутність поняття «емоційний інтелект», функціональне призначення і можливості формування емоційного інтелекту майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: емоції, емоційний інтелект, професійна підготовка, майбутній педагог.

Професія педагога належить до одного з найскладніших типів професій, типу людина-людина. Важливим чинником професійного становлення майбутніх фахівців даного типу професій є емоційна компетентність. Адже, вчителю потрібно вміти налагоджувати контакт із різноманітними людьми, вміти підтримувати стосунки, активно взаємодіяти та досягати взаєморозуміння у навчально-виховному процесі, розбиратися в поведінці дітей та дорослих, розуміти їх емоційний стан і потреби, надавати емоційну підтримку, знаходити індивідуальні підходи, емоційно адекватно реагувати на гнів, невдоволення, критику з боку інших, зберігати рівновагу в конфліктних ситуаціях, тобто бути підготовленими до ефективної комунікації та емоційно розумної поведінки.

Мета статті – з'ясувати сутність емоційного інтелекту, необхідність і можливості його формування у майбутніх педагогів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Емоційний інтелект став предметом психологічного дослідження порівняно недавно, але різні його аспекти досліджували дослідників Г. Гарднера, Д. Гоулмана, Д. Карузо, Дж. Майєра, П. Саловея, В. Мерлін, Е. Носенко, І. Андрєєва, та інші науковці.

Науковці наголошують на необхідності і доцільності розвитку емоційного інтелекту, який визнано фактором забезпечення успішного особистісного та професійного зростання особистості. Це вимагає глибокого наукового осмислення нового психологічного феномена – емоційного інтелекту.

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження показав, що у психологічній науці використовується низка термінів, пов'язаних з емоційним інтелектом, зокрема такі: «емоційна компетентність» (К. Саарні), «емоційна розумність» (Е.Л. Носенко), «емоційне самоусвідомлення» (О.І. Власова), «емоційне мислення» (О.К. Тихомиров), «емоційна культура», емоційна зрілість» та інші, часто вважаючи їх тотожними.

Передумовою виникнення концепції емоційного інтелекту вважають роботи американського психолога Г. Гарднера, який висунув думку про множинність форм прояву інтелекту. До них належать такі: вербальний, просторовий, кінестетичний, логіко-математичний, музичний, внутрішньоособистісний (спрямований на власні емоції) та міжособистісний (спрямований на емоції інших людей). Г. Гарднер вважав, що внутрішньоособистісний інтелект є ключем до самопізнання, до розуміння власних емоцій і почуттів з метою управління своєю поведінкою. Міжособистісний інтелект – це здатність розуміти інших людей, ефективно з ними взаємодіяти.

Емоційний інтелект, за визначенням Дж. Мейєра, П. Селовея і Д. Карузо, – це група ментальних здібностей, які спонукають до усвідомлення і розуміння власних емоцій і емоцій

оточуючих. Виділяють чотири головних складових емоційного інтелекту: самосвідомість, самоконтроль, емпатію, навички відносин. Д. Гоулман виділяє поряд з ними ще й п'яту складову – мотивацію. У склад їхньої моделі емоційного інтелекту увійшли тільки когнітивні здібності, пов'язані з переробкою емоційної інформації, а саме: розпізнавати власні емоції та інших людей, використовувати емоції для підвищення ефективності розумової діяльності; розуміти значення емоцій; управляти емоціями.

Щодо структури емоційного інтелекту, то на думку І. Андрєєвої, вона є ієрархічною і включає такі складові: інтелект індивіда (емоційний інтелект як можливість функціональної системи), інтелект суб'єкта діяльності (емоційний інтелект як когнітивно-особистісне утворення), інтелект особистості (емоційний інтелект у взаємозв'язку з іншими особистісними рисами).

Досліджуючи емоційний інтелект як інтегральну особистісну властивість, Е. Носенко зазначає, що йому властиві внутрішні (диспозиційні) та зовнішні (виявляються в ознаках перебігу емоційного процесу) компоненти, котрі зумовлюють стресозахисну та адаптивну функції.

І. Мещерякова також акцентує увагу на інтегративному характері емоційного інтелекту і визначає його як складне утворення, що включає у свою структуру когнітивний, поведінковий і власне емоційний компоненти, забезпечує усвідомлення, розуміння і регуляцію власних емоцій і емоцій оточуючих, впливає на успішність міжособистісних взаємодій і особистісний розвиток. Складовими емоційного компонента, на її думку, є: емпатія, емоційна чуйність, «корисна» тривожність, мотивація досягнення успіху; когнітивного – поінформованість про емоційні якості, емоційна самосвідомість, адекватна самооцінка, рефлексія; поведінкового – здатність керувати власними емоціями, психологічна гнучкість у міжособистісних відносинах, продуктивна взаємодія з іншими людьми.

Г.Г. Гарскова, обґрунтовуючи визначення даного поняття, його відмінність від загального інтелекту та значення для діяльності людини, стверджує: Емоційний інтелект – це здатність розуміти ставлення особистості, репрезентовані в емоціях, та керувати емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу і синтезу

Високий рівень сформованості досліджуваного феномена виявляється у таких характеристиках:

- відчуття психологічного благополуччя;
- сумлінність, доброзичливість, відкритість до нового досвіду, емоційна стійкість;
- гармонійне поєднання зовнішніх та внутрішніх аспектів емоційного інтелекту, що проявляється в меншій інтенсивності перебігу емоційних реакцій, які супроводжують різноманітні аспекти діяльності та спілкування особистості;
- низькі показники особистісної та ситуативної тривожності;
- низький рівень сензитивності до емоціогенних подразників, превалювання позитивних емоцій над негативними, більша помірність у виявленні негативних емоцій.

Отже, емоційний інтелект — це здатність усвідомлювати свої почуття і емоції, доносити і використовувати їх, управляти ними, і на основі цих навичок взаємодіяти з іншими людьми.

Аналіз наукової літератури свідчить, що емоційний інтелект є важливою професійною якістю педагогів, пов'язаною з ефективним оперуванням емоційною інформацією відповідно до завдань суб'єкта та наявної ситуації.

Незважаючи на різні визначення сутності і структури емоційного інтелекту змістовою характеристикою, яка об'єднує зазначені теорії, є сукупність ментальних здібностей до розуміння і управління власними емоціями та інших людей. Привабливість теорій емоційного інтелекту полягає у тому, що управління емоціями це навичка, яку можна сформувати й розвивати.

У спеціальних психологічних дослідженнях встановлено, що високий рівень емоційної компетентності є передумовою успіху в професіях, пов'язаних із інтенсивною взаємодією з іншими людьми. Окрім того, формування в студентській молоді вмінь управляти власними емоціями забезпечує підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Щодо можливостей розвитку емоційного інтелекту особистості, то серед дослідників існують різні думки. Так, Дж Майєр, П. Саловей стверджують, що підвищити його рівень неможливо, оскільки це відносно стійка особистісна властивість. Погоджуємося з думкою Д. Гоулмана, який вважає, що на процес формування емоційного інтелекту можна впливати з дитинства та необхідно вдосконалювати у дорослому віці.

Якщо емоційний інтелект, як стверджують автори, справді можна розвивати, то необхідно, на нашу думку, впроваджувати у сферу освіти психолого-педагогічні технології цілеспрямованого формування емоційної компетентності як студентів, так і їх викладачів і батьків. Необхідно проводити систематично просвітницьку та тренінгову роботу з ними. Залучати студентів майбутніх педагогів до різноманітної діяльності. Сам викладач повинен бути зразком для майбутнього педагога, вміти контролювати власні емоції та розпізнавати емоції студентів.

Висновки. Таким чином, проблема емоційного інтелекту, незважаючи на те, що має практичну значущість, по сьогоднішній день залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному плані, так і в емпіричному, і потребує ґрунтовного наукового обґрунтування, яке буде перспективою наших подальших досліджень.

Бібліографічні посилання

1. Андреева И.Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта // Вопросы психологии. – 2007. – № 5. – С. 57-65.
2. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. – СПб : Питер, 2002. – 752 с.
3. Манойлова М.А. Развитие эмоционального интеллекта будущих педагогов. Псков: ПГПИ, 2004 г. – 60 с.
4. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект; концептуалізація феномену, основні функції / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига – К.: Вища школа, 2003, – 127 с.
5. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості / Е.Л. Носенко // Психологія і суспільство. – 2004. – № 4. – С.95-109.